

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

INSTITUTUM SANCTO ATHANASIO NOMINATUM

ATHANASIANA

Tematikus szám a Nikaiai Zsinat 1700. évfordulóján

59

Nyíregyháza
2025

ATHANASIANA

a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola folyóirata

Főszerkesztő:

Véghseő Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dobos András, Görföl Tibor, Garai Péter, Odrobina László,
Szilágyi Barnabás, Németh István, Földvári Katalin

A folyóirat Tudományos Tanácsadó Testületének tagjai:

S.E.R. Dr. Orosz Atanáz, megyéspüspök, Miskolci Egyházmegye
S.E.R. Dr. Martos Balázs Levente, segédpüspök, rektor, Központi Papnevelő Intézet
Prof. Baán István, professor emeritus, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
Prof. Dolhai Lajos, rektor, Egri Hittudományi Főiskola
Prof. Kustár Zoltán, tanszékvezető egyetemi tanár,
Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Öszövetségi Tanszék
Prof. Thomas Mark Németh, tanszékvezető egyetemi tanár,
Bécsi Egyetem, Teológiai Kar, Történeti Teológiai Intézet
Prof. Puskás Attila, tanszékvezető egyetemi tanár,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi Kar
Prof. Em. Szentmártoni Mihály SJ, professor emeritus, Pontificia Università Gregoriana
Prof. Várnai Jakab, tudományos munkatárs, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola

A szerkesztőség címe:

Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
H 4400 Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13–19.
Tel./Fax: +36/42/597-600
www.szentatanaz.hu//athanasiana
kiadvanyok@szentatanaz.hu

Postacím:

H-4401 Nyíregyháza, Pf. 303.

Felelős kiadó:

Galambvári Péter mb. rektor

© Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2025

ISSN 1219-9915

Megrendelhető a fenti címek bármelyikén
Az egyes számok ára: 1.000 Ft

Tartalom

Előszó.....	7
Görföl Tibor: Beszélgetés John Behrrel	11
Johannes Oeldemann: Nikaia az ökumenikus párbeszédben	23
Baán István: ww.nikaia325	43
Puskás Attila: Arius redivivus? A Nikaiai Zsinat krisztológiaiával kapcsolatos kételyek a kortárs teológiában	55
Gyurkovics Miklós: Monarchiánus és ariánus krisztológiai értelmezések Alexandriában a 4. század elején	81
András Szabolcs: A nikaiai konszenzus a mai ortodoxiában	99
Puskás Bernadett: Az Apostolos Deézisz	119

KÖNYVISMERTETÉS

Pauwlik Zsuzsa Orsika: Soltész János: A mértékletesség erényének lényege és távlatai az erények teológiatörténetének tükrében	133
Soltész János: Renzo Gerardi: A szeretet öröme. A keresztény élet teológiája az Ordo Amoris fényében	136

Előszó

A keresztény világ 2025-ben a Nikaiai Egyetemes Zsinat 1700. évfordulójára emlékezik. Az esztendő során számos tudományos rendezvényen méltatták a zsinat jelentőségét, s megszámlálni is nehéz lenne az évfordulóra kiadott tudományos és ismeretterjesztő kiadványokat. Néhány hete az ünnepek csúcspontjaként XIV. Leó pápa – első külföldi útján – felkereste a zsinat helyszínét a törökországi Iznikben, ahol Bartolomaiosz ökumenikus pátriárkával és más keresztény egyházak képviselőivel együtt imádkozott és emlékezett a 325-ben tartott zsinatra. A helyszíni megemlékezés szuggesztív háttereként az Iznik-tóba süllyedt keresztény bazilika romjai szolgáltak, melyek az ünnepi pillanatban is az egykor virágzó kis-ázsiai kereszténység szomorú sorsát idézték fel.

A Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola már 2025 elején bekapcsolódott a megemlékezésekbe. Január 17-én – a hagyományos Szent Atanáz-napi tudományos rendezvényt anticipálva – nemzetközi teológiai konferenciát rendeztünk, melyen főpásztoraink és oktatóink mellett neves külföldi teológusok – Giulio Maspero, a római Szent Kereszt Pápai Egyetem Teológiai Karának dékánja és Felipe Suárez Izquierdo, az Augustinianum Pápai Patrisztikus Egyetem tanulmányi igazgatója – vettek részt. Oktatóink az év folyamán hazai és külföldi konferenciákon adtak elő. Ezek közül kiemelkedik az áprilisban az Augustinianum Pápai Patrisztikus Intézet és az Angelicum Pápai Szent Tamás Egyetem által közösen szervezett konferencia (*Nicea 2025 Event, Context, Reception*) és szeptemberben a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, a Filozófiai és Történettudományok Osztálya, valamint a Magyar Patrisztikai Társaság közös ünnepi ülése.

A szerkesztőbizottság döntésének eredményeként az esztendő végén az *Athanasiana* tematikus számmal jelentkezik, mintegy az emlékév lezárásaként. Folyóiratunk 59. számában olyan tanulmányokat közlünk felkért szerzőinktől, melyek a Nikaia Egyetemes Zsinat kérdéseit tárgyalják. A kiadói

gyakorlattól eltérően a tanulmányok előtt egy beszélgetést közlünk, melyben John Behr, az Aberdeeni Egyetem professzora válaszolt Görföl Tibor kérdéseire. A *The Way to Nicaea* és a *The Nicene Faith* című kötetek¹ szerzőjével folytatott beszélgetés kiváló bevezetőnek bizonyult a témához, ezért szokatlan módon a kötet elején, a tanulmányokat megelőzve kapott helyett. Az interjút követő, öt szaktanulmányból álló blokkot Johannes Oeldemann, a paderborni Johann-Adam-Moehler-Institute for Ecumenism tudományos kutatójának írása nyitja: *Nikaia az ökumenikus párbeszédben. A zsinatok és a hitvallások jelentősége a közös keresztény tanúságtétel szempontjából*. A szerző áttekinti a Nikaiai Zsinat örökségét az ökumenikus párbeszéd tükrében. A cikk öt fő területet vizsgál: a patrisztikus kutatások új eredményeit, a zsinati döntések hermeneutikai értelmezését, a Nikaiai Hitvallás mai normatív szerepét, az egyházi jogi kérdéseket (például a húsvét dátumát), valamint a szinodalitás kihívásait. A szerző szerint a zsinati tanítást a hermeneutika, a recepció és az *aggiornamento* szempontjainak figyelembevételével és segítségével kell aktualizálni, hogy az a jelenkori egyházak számára is élő forrás maradjon a keresztény egység felé vezető úton.

Baán István emeritus professzornak a kissé talányos *ww.nikaia325* címet viselő tanulmánya a Nikaiai Zsinat „oikumenikosz” (egyetemes) jellegét vizsgálja. A zsinatot Konstantin császár hívta össze az arianizmus okozta belső viták lezárására és a birodalmi béke biztosítására. Bár a mintegy 300 résztvevő többsége keletről érkezett és nem volt mind teológus, a zsinat döntései (hitvallás, húsvétszámítás) birodalmi törvénné váltak. A szerző hangsúlyozza, hogy az „egyetemes” jelző ekkor még elsősorban a császári tekintélyt és a „Nagy Egyház” egységét fejezte ki, nem földrajzi teljességet. A zsinat későbbi megítélése során vált a hitbeli ortodoxia mércéjévé.

Puskás Attila, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának egyetemi tanárja *Arius redivivus? A Nikaiai Zsinat krisztológiájával kapcsolatos kételyek a kortárs teológiában* című tanulmánya a kortárs krisztológiákban megjelenő ariánus tendenciákat vizsgálja, amelyek megkérdőjelezzik a Nikaiai Zsinat hitvallását. A szerző Karl-Heinz Menke és Helmut Hoping diagnózisai alapján négy fő irányzatot azonosít: a nominalista új-protestáns teológiát, a gradualista Lélek-krisztológiát, a pluralista vallásteo-

1 *The Way to Nicaea. Formation of Christian Theology*, Volume 1. Crestwood, NY, St Vladimir's Seminary Press, 2001 és *The Nicene Faith. Formation of Christian Theology*, Volume 2. Crestwood, NY, St Vladimir's Seminary Press, 2004.

lógiaát és a zsidó perspektívájú szubordinacionizmust. A szerző dogmatikai kritikát fogalmaz meg e nézetekkel szemben, párhuzamot vonva Szent Athanasziosz érvelésével. Végül rámutat a modern exegézis filozófiai előítéleteire és a „kevesebből értelmezni a többet” elv hibájára, amely rokonítja őket az ókori arianus bibliamagyarázattal.

Gyurkovics Miklós, intézményünk egyetemi tanára *Monarchiánus és arianus krisztológiai értelmezések Alexandriában a 4. század elején* című tanulmánya a 4. század eleji alexandriai teológiai hagyományt vizsgálja, fókuszban Alexandrosz és Arius tanításaival. A szerző rámutat, hogyan merített mindkét fél az órigenészi örökségből, miközben eltérően reagáltak a monarchiánus kihívásokra. Míg Alexandrosz a logosztan kiszélesítésével érvelt, Ariusék annak ontológiai hiányosságait emelték ki. A cikk hangsúlyozza, hogy a korábbi gnoszeológiai megközelítéseket a 4. századi vitákban felváltották az ontológiai kritériumok, megalapozva a későbbi szentháromságtani dogmák fejlődését.

András Szabolcs, a Babes-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Karának adjunktusa *A nikaiai konszenzus a mai ortodoxiában* című tanulmánya zárja a Nikaia-blokkot. A szerző a Nikaiai Zsinat ortodox recepcióját vizsgálja. Bár a „homoeousziosz” fogalommal a zsinat lefektette a krisztológia alapjait, a Szentlélekről való hallgatása „pneumatológiai deficitet” hagyott maga után. Ez később hozzájárult a Filioque-vitához és a teológiai utak szétválásához. A modern ortodox teológia Nikaiát nem statikus történelmi tényként, hanem a Szentlélek vezetete dinamikus normaként értelmezi, melyet a 381-es Konstantinápolyi Zsinat teljesített be. A Nikaiai Hitvallás így ma is az ortodox identitás és a szentháromságtan elengedhetetlen sarokköve.

A tematikus számban helyett kaptak az előző számból technikai okokból kimaradt írások: Puskás Bernadett professzor asszony *Az Apostolos Deészisz* című művészettörténeti tanulmánya, valamint két könyvismertetés Pauwlik Zsuzsa Orsika tanárnő és Soltész János professzor tollából.

Mikor főszerkesztőként átnyújtom az Olvasónak az *Athanasiana* Nikaia-számát, köszönetemet fejezem ki Görföl Tibor tanár úrnak, aki a különszám koncepciójának megalkotásában és szerkesztésében oroszlánrész vállalt.

Nyíregyháza, 2025. december 6. Szent Miklós püspök ünnepén

Véghseő Tamás
főszerkesztő